

ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 16^{ΗΣ} ΜΑΡΤΙΟΥ 2006

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Θεοδοσίου Παλάσκα, Ανδρέα Παπαθεοδώρου, Μαρίας Τσάμπρα, Ή πολιτιστική κληρονομιά ως παράγων ανάπτυξεως τής ελληνικής οικονομίας*, υπό του **Ακαδημαϊκού κ. Κωνσταντίνου Δρακάτου.**

Σε όμιλία μου κατά τήν Έκτακτη Συνεδρία τής Ακαδημίας Αθηνών στις 2 Μαρτίου 1999 με θέμα «Δυνατότητες χρησιμοποίησεως τής πολιτιστικής κληρονομιάς για τήν αναδιάρθρωση τής οικονομίας» είχα τήν ευκαιρία να αναφερθῶ σέ ἕνα μεῖζον πρόβλημα τής οικονομικῆς μας ανάπτυξεως, τὸ ὁποῖο με ἀπασχολοῦσε ἀπὸ ἐτῶν, χωρὶς ὅμως νὰ ἔχει μέχρι τότε τύχει ὀλοκληρωμένης ἐξετάσεως. Πρόκειται γιὰ τήν ἀξιοποίηση τοῦ τουριστικοῦ τομέα, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἐξελίχθησαν τὰ πράγματα, καλεῖται νὰ παίξει σημαίνοντα ρόλο - καί, πάντως, πολὺ πιὸ οὐσιαστικὸ ἀπὸ ὅ,τι μέχρι τώρα - στὴν ἐλληνικὴ οἰκονομία, τὴ στιγμὴ μάλιστα ποὺ ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι οἱ ἐσωτερικὲς καὶ διεθνεῖς συνδηκτικὲς δὲν διαγράφονται εὐνοϊκὲς γιὰ τὴν περαιτέρω πορεία του.

Ἔτσι, κατόπιν σχετικῆς αἰτήσεως (ἀπὸ 3.5.2004) τοῦ Γραφείου Οἰκονομικῶν Μελετῶν, ἡ Τάξη τῶν Ἡθικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν προέτεινε καὶ ἡ Σύγκλητος ἐνέκρινε τὴν ἐκτέλεση τῆς ἀνωτέρω ἔρευνας με ὀικονομικὴ ἐνίσχυση ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τοῦ κληροδοτήματος Ἰωάννου Ζάρρα. Ἀκολουθῶν, ἡ Ἐπιτροπὴ Ἐρευνῶν τῆς Ακαδημίας Αθηνῶν τὴν περιέλαβε στὸ πρόγραμμά της. Ἡ διεξαγωγὴ τῆς ἔρευνας - ποὺ διήρκεσε ἕνα ἔτος - ἀνετέθη στὸν Καθηγητὴ κ. Θεοδόσιο Παλάσκα, με ἐπιστημονικοὺς συνεργάτες τὸν Ἐπίκουρο Καθηγητὴ

* TH. PALASKAS, A. PAPATHEODOROU, M. TSAMBRA, **Cultural Heritage as a Growth Factor in the Greek Economy.**

κ. Ανδρέα Παπαθεοδώρου και την Επίκουρη Καθηγήτρια κα Μαρία Τσάμπρα, υπό την επίσημη μορφή του όμιλου.

Σκοπός τής μελέτης

Στήν πολιτιστική κληρονομιά καταγράφεται ή μακροχρόνια ιστορική πορεία, ή ταυτότητα και ή συλλογική μνήμη του έθνους. Στις σύγχρονες κοινωνίες ή ιστορία και ό πολιτισμός έχουν μετασχηματισθεί από διαδικασία σε προϊόν, αποτελώντας, έτσι, αναπόσπαστο μέρος και δυναμικό σημείο αναφοράς τής οικονομικής ζωής. Κύριο μέσο του μετασχηματισμού αυτού έχει αποτελέσει ό πολιτιστικός τουρισμός, ό όποιος κατά τις δυο τελευταίες δεκαετίες έχει αναγάγει τήν πολιτιστική κληρονομιά σε συγκεκριμένη τουριστική αγορά και, συνεπώς, σε παράγοντα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης.

Η ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού ως εναλλακτικής μορφής τουρισμού, συμβάλλει στην προβολή τής ιστορικής κληρονομιάς και στη βελτίωση τής στάσεως του κοινού έναντι στον πολιτισμό. Παραλλήλως, συντελεί και στην ολοκληρωμένη οικονομική ανάπτυξη, καθώς συνδέεται: Πρώτον, με τουριστική δραστηριότητα μικρού βαθμού εποχικότητας. Δεύτερον, με τή δημιουργία έστιών στη διεθνή αγορά τουρισμού, που βοηθούν στην αξιοποίηση των ιδιαίτερων πλεονεκτημάτων ενός τόπου και, Τρίτον, με ύψηλή εξειδίκευση, που οδηγεί στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού. Τα χαρακτηριστικά αυτά δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για τήν ενίσχυση τής απασχόλησης και τή βιώσιμη ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού σε νέο αντικείμενο τουριστικής ζήτησης.

Η Ελλάδα, χώρα με πολιτιστικούς πόρους ανεκτίμητης αξίας, διαθέτει μοναδικό συγκριτικό πλεονέκτημα για τήν ανάπτυξη ενός τέτοιου τουριστικού υποδείγματος. Σκοπός μιας μελέτης του είδους αυτού είναι να καταδείξει τις αναπτυξιακές δυνατότητες τής πολιτιστικής κληρονομιάς, με βάση τή διαφοροποίηση του ελληνικού προϊόντος και τήν ολοκληρωμένη ανανέωση των παραδοσιακών τουριστικών προορισμών τής χώρας. Ό εμπλουτισμός του τουριστικού προϊόντος, που μέχρι τώρα στηριζόταν στον παραθαλάσσιο παραθερισμό, και με τον μνημειακό πλούτο μπορεί να τροφοδοτήσει μακροχρονίως τήν οικονομική ανάπτυξη, δημιουργώντας νέες προοπτικές απασχόλησης και άμβλυνσης τής εποχικότητας τής εργασίας στον τουρισμό, αλλά και ενισχύοντας τή εισόδημα και τήν περιφερειακή συνοχή τής χώρας.

Δομή του κειμένου

Για την επίτευξη του σκοπού της μελέτης, η ύλη αναπτύσσεται σε τέσσερις ενότητες, που αναφέρονται στο θεωρητικό και έννοιολογικό πλαίσιο, στις διεθνείς εξελίξεις και την υπάρχουσα πείρα, στην ανάλυση των εγχώριων συνθηκών και στον στρατηγικό σχεδιασμό. Προκειμένου να καταστεί σαφής η γενική δομή της εργασίας, σκιαγραφούνται, στη συνέχεια, οι ενότητες και τα κεφάλαια που την απαρτίζουν.

Η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει ένα κεφάλαιο, στο οποίο εξετάζεται το ζήτημα της πολιτιστικής κληρονομιάς και των δυνατοτήτων αξιοποίησής της μέσω του πολιτιστικού τουρισμού. Μετά τον προσδιορισμό του διεθνούς πλαισίου συνθηκών και φορέων διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, επισημαίνονται οι αναπτυξιακές διαστάσεις της τουριστικής αξιοποίησής της. Γίνεται αναφορά στις συνθήκες που συντείνουν στην εμφάνιση και ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού και αναλύονται τα πλεονεκτήματά του για την επίτευξη ολοκληρωμένης και βιώσιμης ανάπτυξης.

Η δεύτερη ενότητα, που περιλαμβάνει δύο κεφάλαια, αφορά στις εξελίξεις της διεθνούς τουριστικής ζήτησεως και προσφοράς και στη διεθνή πείρα ανάπτυξεως του πολιτιστικού τουρισμού. Αποτιμάται η συμβολή του τουρισμού γενικώς στην οικονομική ανάπτυξη και εξετάζονται οι προοπτικές εξελίξεως του πολιτιστικού τουρισμού σε διεθνές επίπεδο. Ακολούθως, παρουσιάζεται το θεσμικό πλαίσιο ανάπτυξεως του πολιτιστικού τουρισμού στην Ευρώπη και παρατίθενται οι στρατηγικές και πρακτικές που υιοθέτησαν όρισμένες ευρωπαϊκές χώρες με ιδιαίτερη έμφαση στην περίπτωση της Χώρας των Καθαρών στη Νοτιοδυτική Γαλλία.

Η τρίτη ενότητα, η οποία επίσης περιλαμβάνει δύο κεφάλαια, εστιάζεται στην ελληνική περίπτωση και εξετάζει την πορεία της τουριστικής ανάπτυξεως της Ελλάδος, βάσει στοιχείων τουριστικής ζήτησεως και προσφοράς. Η ανάλυση των στοιχείων αυτών εντοπίζει τα διαρθρωτικά προβλήματα του ελληνικού τουρισμού, που συνδέονται με την επικράτηση του υποδείγματος του μαζικού παραθαλάσσιου παραθερισμού. Στη συνέχεια, γίνονται συγκρίσεις των επιδόσεων των ανταγωνιστριών χωρών της Μεσογείου στον τομέα του τουρισμού, προκειμένου να εντοπισθούν οι πιο επιτυχείς στρατηγικές τουριστικής ανάπτυξεως.

Ἡ τελευταία ἐνότητα τῆς ὕλης, πού περιλαμβάνει δύο κεφάλαια, ἀναφέρεται στή νέα στρατηγική καί στήν ἐφαρμοστέα πολιτική ἀναπτύξεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτιστικοῦ τουρισμοῦ. Ἐκτίθενται οἱ κατευθύνσεις καί παρεμβάσεις ποιοτικῆς ἀναβαθμίσεως τῶν παρεχόμενων ὑπηρεσιῶν καί διαφοροποιήσεως τοῦ τουριστικοῦ προϊόντος. Ἀκολούθως, γίνεται ἀναφορὰ στοὺς γενικοὺς ἀναπτυξιακοὺς στόχους γιὰ τὸν πολιτιστικὸ τουρισμὸ καί σὲ θεσμικὲς μεταβολὲς πού προωθοῦν τὴν προσαρμογὴ τῆς τουριστικῆς πολιτικῆς τῆς χώρας στὸν στόχο τῆς βιώσιμης ἀναπτύξεως.

Σὲ εἰδικὸ Παράρτημα ἐπιχειρεῖται ἀποτίμηση τῆς συμβολῆς τῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς στήν ἑλληνικὴ οἰκονομία κατὰ τὴν περίοδο 1990-2000. Σημειωτέον ὅτι ἡ μελέτη πλαισιώνεται ἀπὸ 25 πίνακες, 10 διαγράμματα καθὼς καί ἀπὸ ἑκτενῆ ἑλληνικὴ καί ξενόγλωσση βιβλιογραφία.

Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ πολιτιστικοῦ τουρισμοῦ

Ὁ τουρισμὸς ἀποτελεῖ γιὰ πολλὲς χώρες βασικὴ πηγὴ πλούτου καί συναλλάγματος. Ἀλλὰ ἡ σημασία του γιὰ τὴν παγκόσμια οἰκονομία καθίσταται μεγαλύτερη, ἂν συνυπολογισθεῖ καί τὸ μέγεθος τοῦ ἐγχώριου τουρισμοῦ. Σημειωτέον ὅτι ἡ θεαματικὴ αὔξηση τῶν τουριστικῶν ἀφίξεων πού παρατηρήθηκε μετὰ τὸν δεῦτερο παγκόσμιο πόλεμο, συνετέλεσε στήν ἐμφάνιση τοῦ φαινομένου τοῦ μαζικοῦ τουρισμοῦ. Στὴν ἀναπτυξιακὴ αὐτὴ ἔκρηξη σημαντικὸ ρόλο ἔπαιξε ἡ μείωση τῶν ὠρῶν ἐργασίας καί ἡ καθιέρωση τῆς ἄδειας μετ' ἀποδοχῶν, ἡ γενικὴ ἀνοδος τῶν εἰσοδημάτων, ἡ βελτίωση τῆς ποιότητος τῶν μεταφορῶν, ἡ ἀπλοποίηση τῶν διατυπώσεων στὰ σύνορα, ὁ ἐκδημοκρατισμὸς πολλῶν χωρῶν, ἡ παγκοσμιοποίηση τῶν ἀγορῶν καί ἡ διάδοση τῶν προηγμένων τεχνολογιῶν.

Ὡστόσο, ἡ μεταπολεμικὴ ἀνάπτυξη τοῦ τουρισμοῦ ἀντιμετωπίζει ὀρισμένα προβλήματα πού συνδέονται μὲ ἀλλαγὲς τῆς ζήτησεως στήν παγκόσμια τουριστικὴ ἀγορὰ, τὴ συρρίκνωση τοῦ χρόνου τῶν διακοπῶν, τὴν ἐμφάνιση νέων προορισμῶν καί τὴν εὐρεία χρῆση ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν ἀπὸ τοὺς πελάτες. Ἀρνητικὲς ἐπιδράσεις ἀσχοῦν, ἐπίσης, γεγονότα, ὅπως τρομοκρατικὲς ἐπιθέσεις, πόλεμοι καί ἐμφύλιες διενέξεις, ἐπιδημίες καί θεομηνίες. Πέραν, ὅμως, τῶν γεγονότων αὐτῶν, ἡ ἴδια ἢ ἐντατικὴ τουριστικὴ ἀνάπτυξη ἑνὸς τόπου ἐπιφέρει συνήθως ὑποβάθμιση καί κρίση, λόγῳ ἐξαντλήσεως τῆς χωρητικότητος,

κορεσμού της φέρουσας ικανότητας, χρονικής και χωρικής υπερσυγκεντρώσεως και, τελικά, λόγω αλλαγής του φυσικού και κτισμένου περιβάλλοντος.

Επί πλέον, ο μαζικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από χαμηλή πραγματική τουριστική πρόσοδο, δεδομένου ότι η τιμή του τουριστικού προϊόντος συμπιέζεται από την αδυναμία αξιοποιήσεως των οικονομιών κλίμακας και από τη συμπεριφορά των διεθνών ταξιδιωτικών πρακτορείων εις βάρος των τοπικών φορέων παροχής τουριστικών υπηρεσιών. Αντιθέτως, οι ήπιες μορφές τουρισμού είναι πιο προσοδοφόρες σε κατά κεφαλήν όρους, διότι στην περίπτωση αυτή οι τουρίστες δίδουν μεγαλύτερη σημασία στην ποιότητα του τουριστικού προϊόντος, παρά στο επίπεδο των τιμών του.

Στή βιώσιμη ανάπτυξη συμβάλλει ο πολιτιστικός τουρισμός, υπό την προϋπόθεση ότι διασφαλίζει τη διαχείριση όλων των τουριστικών πόρων κατά τέτοιο τρόπο, ώστε οι οικονομικές, κοινωνικές και αισθητικές ανάγκες να ικανοποιούνται, διατηρώντας, παράλληλως, την πολιτιστική ακεραιότητα, τις απαραίτητες οικολογικές διαδικασίες, τη βιολογική ποικιλομορφία και τα φυσικά οικοσυστήματα. Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη συνδέεται άμεσα και με την έννοια της φέρουσας ικανότητας ενός προορισμού, ή όποια προσδιορίζει τη μέγιστη χρήση κάθε τόπου, χωρίς να ασκούνται αρνητικές επιδράσεις στους πόρους, την κοινωνία, την οικονομία, τον πολιτισμό και το περιβάλλον, αλλά και χωρίς να μειώνεται η ικανοποίηση του επισκέπτη.

Ο πολιτιστικός τουρισμός αναμένεται να ευνοηθεί από τις δημογραφικές εξελίξεις στις ανεπτυγμένες χώρες, καθώς οι μελλοντικές κοινωνίες συνταξιούχων θα διαθέτουν περισσότερο χρόνο και ενδιαφέρον για την ιστορία και τον πολιτισμό, έναντι των παραδοσιακών παραθεριστών-τουριστών. Αλλά και οι κοινωνικές συνθήκες εξελίσσονται θετικά για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού, καθώς το μορφωτικό επίπεδο βελτιώνεται και οι κοινωνίες γίνονται πιο ανοικτές και ανεκτικές σε ξένα ήθη και έθιμα. Έτσι, η ραγδαία ανάπτυξη των χωρών της Νοτιοανατολικής Ασίας, του Ειρηνικού και της Κίνας είναι πιθανό να ενισχύσει την κατανάλωση τουριστικών υπηρεσιών στο άμεσο μέλλον και, ιδίως, του πολιτιστικού τουρισμού.

Η τουριστική αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς ρυθμίζεται από τη Συνθήκη για την Προστασία της Παγκόσμιας Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, που υιοθετήθηκε το 1972 από 127 χώρες και όρισε ως Τοποθεσίες Παγκόσμιας Κληρονομιάς περίπου 450 σύνολα με κριτήρια την ιστορική, επιστημονική ή αισθητική αξία τους. Οι τοποθεσίες αυτές αποτελούν τουριστι-

κούς προορισμούς ύψηλης προτιμήσεως, τών οποίων ἡ ἀξιοποίηση δημιουργεῖ ἔσοδα. Ἡ τουριστική ἀξιοποίηση τῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς ἐνέχει, βέβαια, καί κινδύνους, ὅπως εἶναι ἡ ἔντονη ἐμπορευματοποίηση τών πολιτιστικῶν πόρων καί ἡ φθορά, καθὼς καί ἡ ἀλλοίωση τῆς ἱστορίας μέσω τῆς ἐπιλεκτικῆς ἢ καί ἐκλεκτικῆς προβολῆς τών μνημείων.

Ἐπομένως, ἡ οἰκονομική ἀξιοποίηση τοῦ πολιτιστικοῦ παράγοντα προϋποθέτει τὴν ἀναδιάρθρωση τῆς τουριστικῆς δραστηριότητος πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς προσφοράς ὑπηρεσιῶν καί ἀγαθῶν ὑψηλῆς ποιότητος καί προστιθέμενης ἀξίας, ὥστε νὰ ἀνταποκρίνεται στὴ στροφή τών ἀνεπτυγμένων κοινωνιῶν πρὸς τὶς ἀνθρωπιστικὰς ἀξίες καί τὴν προσωπικὴ καλλιέργεια. Ἡ ποικιλία τών προϊόντων αὐτῶν μπορεῖ νὰ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ὀργάνωση ἐπιμορφωτικῶν ἐπισκέψεων, ἐνημερωτικῶν διαλέξεων καί ἐιδικῶν σεμιναρίων καί νὰ φθάνει μέχρι τῆς λειτουργίας ἐρευνητικῶν κέντρων. Προϋποθέτει, ἐπίσης, τὴν καθιέρωση κατάλληλων κινήτρων καί τὴν ἀσκηση τῆς ἀναγκαίας τουριστικῆς πολιτικῆς γιὰ τὴ συντήρηση καί ἀνάδειξη τοῦ μνημειακοῦ πλούτου, ἀλλὰ καί τὴν ἐνίσχυση τών σχετικῶν πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων. Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὕτη πρέπει νὰ χαραχθεῖ μιὰ ὀλοκληρωμένη στρατηγικὴ προωθήσεως τοῦ τουριστικοῦ προϊόντος καί ἀποκτήσεως τών ὑποδομῶν ποὺ χρειάζονται γιὰ νὰ τὴν στηρίξουν.

Ἡ διεθνὴς πεῖρα

Κατὰ τὴν τελευταία εἰκοσαετία παρατηρεῖται στὶς ἀνεπτυγμένες χώρες τῆς Εὐρώπης ὅλο καί πιὸ ἔντονα ἡ διαφοροποίηση τοῦ τουρισμοῦ ἀπὸ τὸ μαζικὸ καταναλωτικὸ πρότυπο καί ἡ ἐπιλογή προορισμῶν μὲ βάση περιβαλλοντικά καί πολιτιστικὰ κριτήρια. Στὴν κατεύθυνση αὕτη στρέφεται καί ἡ ἐφαρμογὴ συγκεκριμένων μέτρων σὲ θέματα πολιτιστικῆς κληρονομιάς ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τῆς Εὐρώπης καί, κυρίως, τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση. Τέτοιες πρωτοβουλίες ἀποτελοῦν οἱ Εὐρωπαϊκὲς Πολιτιστικὲς Διαδρομὲς, ποὺ ἐντάσσουν διαφόρους προορισμούς σὲ ἓνα σύνθετο θεματικὸ προϊόν, ἀποσκοπώντας στὴ γνωριμία τών Εὐρωπαίων μὲ τὴν ἡπειρὸ τους καί στὴν οἰκοδόμησι μιάς εὐρωπαϊκῆς πολιτιστικῆς ταυτότητος.

Ἄλλες ἀξιοσημειώτερες πρωτοβουλίες τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης ποὺ προωθοῦν τὰ κράτη-μέλη, ἀφοροῦν στὴ βελτίωση τῆς ποιότητος τοῦ ἀνθρώπινου δυναμικοῦ στὸν τουρισμὸ μέσω προγραμμάτων ἐνθαρρύνσεως τῆς κινητικότητος

καί τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν ἐργαζομένων στὸν χώρο τῆς πολιτιστικῆς, ἀρχαιολογικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς κληρονομιάς. Ἡ ἀνταλλαγή ἀπόψεων καὶ δεξιότητων σὲ εὐρωπαϊκὸ ἐπίπεδο εἶναι πολὺ σημαντικὴ, καθὼς ἐπιτρέπει στοὺς ἐπαγγελματίες τοῦ χώρου νὰ ἀντιμετωπίσουν κοινὰ προβλήματα καὶ νὰ ἀναπτύξουν νέες πρακτικὲς στὸ ἐργασιακὸ τους περιβάλλον. Σημαντικὲς εἶναι, ἐπίσης, οἱ δράσεις δημιουργικῆς προβολῆς τῆς διαφορετικότητος τμημάτων τοῦ πληθυσμοῦ ἐνὸς τόπου, στὸ πλαίσιο ἀναδείξεως τῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς, ὅπως καὶ ἡ παροχὴ κινήτρων ἐνισχύσεως τῆς περιφερειακῆς ἀπασχολήσεως.

Καθοριστικὸ ρόλο στὴν ἐπιτυχία τῶν κοινοτικῶν προγραμμάτων χρηματοδοτήσεως τοῦ πολιτιστικοῦ τουρισμοῦ παίζει ἡ χωρικὴ κατανομὴ τῶν σχετικῶν κονδυλίων. Οἱ πρακτικὲς καὶ στρατηγικὲς ποὺ υἱοθετοῦν οἱ διάφορες χώρες χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴ μεγάλη βαρύτητα ποὺ δίδουν στὴν ἄσκηση ἀποκεντρωτικῆς πολιτικῆς. Ἡ ἐκχώρηση ἀρμοδιοτήτων πολιτιστικῆς κληρονομιάς καὶ τουριστικῆς ἀναπτύξεως στὴν τοπικὴ αὐτοδιοίκηση εἶναι ἐδραιωμένη στὸ Ἡνωμένο Βασίλειο καὶ τὴ Γερμανία, ποὺ μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὁμοσπονδιακὰ κράτη. Βρίσκει, ὅμως, πρόσφορο ἔδαφος καὶ στὴν Ἰσπανία, ἀλλὰ καὶ στὴ Γαλλία καὶ τὴν Ἰταλία.

Σὲ εὐρωπαϊκὸ ἐπίπεδο, οἱ τεχνολογικὲς ἐξελιξεις μποροῦν νὰ ἀξιοποιηθοῦν τόσο γιὰ τὴν προστασία καὶ διατήρηση τῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς, ὅσο καὶ γιὰ τὴ σχετικὰ ἀνέξοδη τουριστικὴ προβολὴ τῆς. Σχετικὰ προγράμματα βοηθοῦν στὴν ἀξιοποίηση τῶν χώρων τῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς καί, παραλλήλως, διευκολύνουν τὴν πρόσβαση στὴν τελευταία, συμβάλλουν σημαντικὰ στὴ μείωση τοῦ χρόνου συλλογῆς πληροφοριῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπιτρέπουν τὴν ἐξ ἀποστάσεως ἀνταλλαγὴ ἰδεῶν καὶ ἀπόψεων τῶν φορέων ποὺ σχετίζονται μὲ τὸν πολιτιστικὸ τουρισμό.

Ἡ μελέτη τῆς περιπτώσεως τῆς Χώρας τῶν Καθαρῶν στὴν Aude τῆς νοτιοδυτικῆς Γαλλίας δείχνει ὅτι ἀκόμη καὶ μιὰ μελανὴ σελίδα τῆς ἱστορίας μιᾶς περιοχῆς μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ καταλλήλως γιὰ τὴ δημιουργία ἐνὸς πολιτιστικοῦ προϊόντος. Ἔτσι, γιὰ τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὴν κρίση ἐφαρμόσθηκε στὴν Aude πολιτικὴ ἐνισχύσεως τοῦ πολιτιστικοῦ τουρισμοῦ, ποὺ συνέβαλε θεαματικὰ στὴ δημιουργία νέων θέσεων ἐργασίας μέσα σὲ μίαν πενταετία. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς κρίνεται ὅτι ἡ εἰδικὴ αὐτὴ μελέτη θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελέσει ὑπόδειγμα γιὰ διάφορες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος, ποὺ διαθέτουν ἀξιόλογους φυσικοὺς καὶ πολιτιστικοὺς πόρους.

Ἡ κρίση τοῦ ἑλληνικοῦ τουρισμοῦ

Ὁ τουρισμὸς ἔχει συμβάλει καθοριστικὰ στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, καθὼς καὶ στὸν εὐρύτερο κοινωνικὸ ἐκσυγχρονισμὸ τῆς χώρας, καθ' ὅλη τὴ μεταπολεμικὴ περίοδο καὶ ἰδιαίτερος μετὰ τὸ 1965. Ἡ διεθνὴς τουριστικὴ κίνηση, ποὺ προσελκύει ἡ Ἑλλάς, ἔχει συνεισφέρει σημαντικὰ στὴν ἀνοδο τοῦ εἰσοδήματος, στὴ δημιουργία εὐκαιριῶν ἀπασχολήσεως καὶ ἐπενδύσεων, στὸν περιορισμὸ τῆς μεταναστεύσεως ποὺ μάλιστα τὴ χώρα, καθὼς καὶ στὴ διαμόρφωση τῆς σύγχρονης ἐθνικῆς ταυτότητάς της καὶ στὴν προβολὴ τῆς εἰκόνας της στὴν παγκόσμια ἀγορά. Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ χώρα μας ἀποτελεῖ ἕναν ἀπὸ τοὺς δημοφιλέστερους τουριστικοὺς προορισμοὺς παγκοσμίως, ἰδιαίτερος θελκτικὸ γὰρ τὸν ἐπισκέπτη, λόγω τῶν πανέμορφων τοπιῶν, τοῦ ἥπιου κλίματος καὶ τῆς μοναδικῆς ἱστορικῆς κληρονομιάς ποὺ διαθέτει.

Κατὰ τίς πρῶτες μεταπολεμικὲς δεκαετίες ἡ ἀνθησις τοῦ ἑλληνικοῦ τουρισμοῦ ἦταν ἄμεσα συνδεδεμένη μὲ τὴν περίοδο οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Βόρειας Ἀμερικῆς. Σταδιακὰ, ἡ τουριστικὴ ἀνάπτυξη τῆς χώρας - ὅπως καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Μεσογείου - προσαρμόσθηκε στὴ διεθνή τουριστικὴ ζήτηση γιὰ παραθερισμὸ σὲ προορισμοὺς φυσικῆς ὀμορφιάς, ἥπιου κλίματος καί, κυρίως, παραθαλάσσιους. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἀναπτύξεως ἦταν ἡ ἐπικράτηση τοῦ ὀργανωμένου μαζικοῦ τουρισμοῦ, ποὺ συνδέεται μὲ τὰ προβλήματα χωρικοῦ καὶ ἐποχικοῦ κορεσμοῦ τῆς τουριστικῆς κινήσεως, τὰ ὁποῖα, ὅμως, μὲ τὴ σειρὰ τους ἀσκοῦν ἀρνητικὴ ἐπίδραση στὴν προσέλκυση τουριστῶν.

Ὁ προσανατολισμὸς τῶν τουριστικῶν ἐπενδύσεων σὲ μεγάλα ξενοδοχειακὰ συγκροτήματα στὴ Ρόδο, τὴν Κῶ, τὴν Κέρκυρα καὶ τὴν Κρήτη κατὰ τὴ δεκαετία τοῦ 1960 εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἑλληνικοῦ τουρισμοῦ σὲ μαζικὴ βιομηχανία, χωρὶς μακρόπνοο στρατηγικὸ προγραμματισμὸ καὶ ἀνάλογες ὑποστηρικτικὲς ὑποδομές. Οἱ ἐπιπτώσεις ἔγιναν ἐμφανεῖς κατὰ τὴν τελευταία εἰκοσαετία καὶ ἀποτυπώνονται πρωτίστως στὴν ἀλλοίωση καὶ ὑποβάθμιση τοῦ φυσικοῦ καὶ κοινωνικοοικονομικοῦ περιβάλλοντος τῶν δημοφιλέστερων τουριστικῶν προορισμῶν τῆς χώρας. Συνδέονται δὲ μὲ διαφθωρικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ υποδείγματος παραθαλάσσιου παραθερισμοῦ, ὅπως εἶναι ἡ ἔντονη ἐποχικότητα, ἡ ἄνιση χωρικὴ κατανομὴ τῆς τουριστικῆς κινήσεως, τὸ φθινὸ τουριστικὸ προϊόν, ἡ περιορισμένη τουριστικὴ πρόσοδος καὶ ἡ μεγάλη ἐξάρτηση ἀπὸ

διεθνή τουριστική πρακτορεία. Επιπλέον, η απουσία κάθετης συναρδρώσεως του τουριστικού τομέα με άλλους παραγωγικούς τομείς δεν επέτρεψε την αναζωογόνηση της ελληνικής περιφέρειας. Εξάλλου, η εισόδος της χώρας μας στην Ευρωζώνη και η έντονη ανατιμητική πορεία του ευρώ το τελευταίο διάστημα θέτουν την Ελλάδα έξω από τους φθηνούς τουριστικούς προορισμούς.

Ωστόσο, από την ανάλυση των επιδόσεων της χώρας μας στον τουρισμό, συγκριτικά με τις άλλες ανταγωνίστριες χώρες της Μεσογείου, προκύπτει ο επαναπροσδιορισμός του σχεδιασμού και της πρακτικής των άλλων χωρών για τη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος τους και την προσφορά εναλλακτικών μορφών τουρισμού ως διεξόδου στη στασιμότητα και την κρίση. Σημαντικό στοιχείο του ανταγωνισμού των Μεσογειακών χωρών στη διεθνή τουριστική αγορά είναι η ποικιλία των τουριστικών υπηρεσιών και προϊόντων που παρέχουν, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την Ισπανία. Στη βάση σύγχρονων υποδομών, αναπτύσσονται μορφές τουρισμού, όπως είναι ο θαλάσσιος, η ορειβάσια και ποδηλασία στο βουνό, η πεζοπορία στη φύση και οι χιονοδρομίες, ο τουρισμός υγείας, το γκολφ και ο συνεδριακός τουρισμός. Τα διαθέσιμα στοιχεία δείχνουν την υστέρηση της χώρας μας στην ανάπτυξη τέτοιων εναλλακτικών μορφών, σε επίπεδο τόσο στρατηγικής όσο και υποδομών.

Στο πεδίο του πολιτιστικού τουρισμού, ειδικότερα, το μεγαλύτερο αρχαιολογικό και ιστορικό ενδιαφέρον συγκεντρώνει η Αίγυπτος, ενώ το μεγαλύτερο πολιτιστικό η Ισπανία. Και οι δύο χώρες προωθούν συστηματικά, κατά τα τελευταία έτη, την απεμπλοκή τους από τον παραδοσιακό τρόπο τουριστικής προβολής και ανάπτυξης. Επίσης, η γειτονική Τουρκία πραγματοποιεί ειδικά προγράμματα θρησκευτικού και ιστορικού τουρισμού. Αλλά και για την Κύπρο ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί άξονα και αναπόσπαστο στοιχείο προβολής.

Η νέα στρατηγική

Από τα πρώτα μεταπολεμικά έτη ο πολιτιστικός τουρισμός άρχισε να αποτελεί στοιχείο της πολιτικής τουριστικής ανάπτυξης της Ελλάδος, το οποίο όμως, μέχρι σήμερα έχει παραμείνει σε μεγάλο βαθμό αναξιοποίητο. Η συστηματική προβολή και ενίσχυση της συνδέσεως του ελληνικού φυσικού τοπίου με τα μνημειακά αξιοθέατα της χώρας θα έδινε νέες δυνατότητες ανάπτυξης στον ελληνικό τουρισμό. Οι περισσότεροι, όμως, από τους αρχαιολογικούς χώρους

στήν Ελλάδα συνιστούν, σέ μεγάλο βαθμό, πόρους που υποβαθμίζονται, λόγω ανεπαρκούς ή και κακής συντηρήσεως ή ακόμη και έγκαταλείψεως.

Τά διαρθρωτικά προβλήματα του μαζικού τουρισμού στην Ελλάδα επιβάλλουν σήμερα τή δραστική στρόφή προς έναλλακτικές μορφές τουρισμού και, συγκεκριμένα, προς εκείνες που αξιοποιούν τό μεγάλο πλεονέκτημα τής χώρας μας. Πρόκειται για τόν συνδυασμό μεγάλων έναλλαγών φυσικού και πολιτιστικού τοπίου σέ πολύ μικρές αποστάσεις, με τις παραδόσεις του τόπου, που διατρέχουν όλες τις ιστορικές περιόδους. Η διαφοροποίηση του προτύπου του οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών μπορεί νά επιτευχθεί μέσω του έμπλουτισμού του ελληνικού τουρισμού με υπηρεσίες και προϊόντα ειδικών και έναλλακτικών μορφών, που συγκροτούν μιá σημαντική ποιοτική αγορά. Η ανάπτυξη έναλλακτικών μορφών τουρισμού θά συντελέσει στή γεωγραφική διασπορά τής τουριστικής προσφοράς, που αποτελεί προϋπόθεση για τήν ανατροπή τής σημερινής καταστάσεως τουριστικής ύπερσυγκεντρώσεως σέ μικρό αριθμό νησιωτικών και παράκτιων περιοχών.

Η ανάλυση των σχετικών δεδομένων οδηγεί στή διαπίστωση ότι οι φορείς που διαχειρίζονται τή μνημειακή κληρονομιά τής χώρας αδυνατούν νά επιτύχουν τήν επιστροφή των επισκεπτών, γεγονός που θά συνέβαλλε στήν αύξηση των επισκέψεων των αρχαιολογικών χώρων. Η επίτευξη ενός τέτοιου στόχου, πέραν από τήν αναβάθμιση των υποδομών και των συνθηκών συντηρήσεως και εκθέσεως των μνημειακών αξιοθέατων, προϋποθέτει τήν ανανέωση του περιεχομένου τους με τήν ένταξή τους σέ ένα διαρκώς εξελισσόμενο πλαίσιο δραστηριοτήτων και έναλλακτικών πολιτιστικών προϊόντων.

Ταυτοχρόνως, απαιτείται αναβάθμιση τής προσφοράς του ελληνικού τουρισμού, προκειμένου νά ανταγωνισθεί σέ ποιότητα και τιμές τούς νέους τουριστικούς προορισμούς. Οί προϋποθέσεις αυτές είναι καθοριστικές για τήν προσέλκυση ύψηλου επιπέδου τουρισμού, όπως είναι οι εϋποροι πολίτες τής Βόρειας Εϋρώπης. Στο πλαίσιο αυτό, ή χώρα καλείται νά υιοθετήσει νέα στρατηγική τουριστικής αναπτύξεως, νά αναζητήσει νέες αγορές και ομάδες-στόχους, με κριτήριο και επιδίωξη τή σταθερή αύξηση τής ροής, αλλά και τή βελτίωσή της ποιότητας των τουριστών. Είναι αναγκαία ή επανατοποθέτηση των προτεραιοτήτων τής ζήτησεως και ή εξειδίκευση τής έρευνας τής τουριστικής αγοράς, με στόχο τήν αναβάθμιση και δυναμική προβολή τής εικόνας τής χώρας.

Με τὰ μέτρα αὐτὰ τεκμηριώνεται ὅτι ἡ τουριστική ἀξιοποίηση τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὸ φυσικὸ περιβάλλον καὶ τὴν πολιτιστικὴ κληρονομιά:

Πρῶτον, δημιουργεῖ νέες θέσεις ἐργασίας ποὺ συνίστανται στὴν παροχὴ ἐξειδικευμένων ὑπηρεσιῶν.

Δεύτερον, διαφοροποιεῖ τὴν τουριστικὴ παραγωγὴ καί, κατ' ἐπέκταση, διευρύνει καὶ σταθεροποιεῖ τὴ βάση τῆς τοπικῆς οἰκονομίας.

Τρίτον, συμβάλλει στὴν ἀναβάθμιση τοῦ ἐπιπέδου διαβίωσης μέσω τῆς ἀλλαγῆς τῶν προτύπων τουριστικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς εὐαισθητοποιήσεως τῆς κοινῆς γνώμης.

Πολιτικὴ ἀναπτύξεως τοῦ πολιτιστικοῦ τουρισμοῦ

Προϋποθέσεις γιὰ τὴ βιώσιμη ἀνάπτυξη τοῦ πολιτιστικοῦ τουρισμοῦ ἀποτελοῦν ἡ στοχευμένη στρατηγικὴ ἀναπτύξεως τοῦ πολιτιστικοῦ τουριστικοῦ προϊόντος, ἡ περαιτέρω βελτίωση τῶν τουριστικῶν ὑποδομῶν ὑποστηρίξεως συναφῶν μορφῶν τουρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρτιότερη ἐκπαίδευση τοῦ ἀνθρώπινου δυναμικοῦ στὸν τουριστικὸ τομέα. Στὴν Ἑλλάδα, οἱ ἐπισκέψιμοι ἀρχαιολογικοὶ χώροι καὶ τὰ μουσεῖα λειτουργοῦν ὡς ἰσχυροὶ πόλοι ἔλξεως. Ἀπαιτεῖται, ὅμως, νὰ δοθεῖ ἰδιαίτερη ἔμφαση στὴν προώθηση τῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς σὲ συνδυασμὸ μὲ ἄλλες δραστηριότητες.

Νέοι παράγοντες ποὺ πρέπει νὰ συνυπολογισθοῦν γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῶν μνημείων πολιτισμοῦ τῆς χώρας μας (ἀρχαιολογικοὶ χώροι, ἀξιοθέατα κ.λπ.) εἶναι:

Πρῶτον, ὁ τρόπος διαχειρίσεως τῶν μουσείων καὶ ἀρχαιολογικῶν χώρων, ὥστε νὰ αὐξηθεῖ τὸ κοινὸ τους.

Δεύτερον, ἡ ἐνίσχυση τῆς πολιτιστικῆς παιδείας καὶ τοῦ προσανατολισμοῦ τῆς πρὸς τὴν πολιτιστικὴ κληρονομιά, μὲ ἕναν τρόπο σύγχρονο καὶ ἐλκυστικό.

Τρίτον, ἡ δημιουργία περισσότερων μουσείων ἀναδείξεως τῆς ἐλληνικῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς καὶ ἡ διαμόρφωση κατάλληλων ὑποδομῶν, ποὺ ἀποτελεῖ αἴτημα τῶν τοπικῶν κοινωνιῶν στὴν ἐλληνικὴ περιφέρεια.

Ἡ χωρικὴ ὑπερσυγκέντρωση πολιτιστικῶν τουριστῶν στὴν Ἀθήνα καί, εἰδικά, σὲ ἕνα μνημεῖο τῆς πόλεως εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς περιφερειακῆς ἀνισοκατανομῆς πόρων καὶ ὑποδομῶν ποὺ διέπει τὴν προβολὴ καὶ ἀξιοποίηση τῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς τῆς χώρας. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ ὑποβάθμιση τοῦ μνημειακοῦ πλούτου στὴν περιφέρεια καὶ ἡ μὴ ἀξιοποίηση τῶν ὑφιστά-

μενων αποθεμάτων στην κατεύθυνση μιας βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, που θα αναβαθμίσει την ελληνική περιφέρεια συνολικότερα, δημιουργώντας νέες ευκαιρίες απασχολήσεως και όπωσδήποτε καλύτερες συνθήκες διαβιώσεως.

Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει φυσικά να δοθεί στα πολιτιστικά δρώμενα τόσο αυτονόμως όσο και στους χώρους των μνημείων και των μουσείων με τή μετατροπή τους σε ζωντανούς πολιτιστικούς χώρους και τή παράλληλη λειτουργία σχετιζόμενων πολιτιστικών άρκων. Πρόκειται, άλλωστε, για τόν καλύτερο τρόπο επίτευξης τής επανεπισκέψεως ένός πολιτιστικού προορισμού. Μεταξύ των προσδιοριστικών παραγόντων τής ζήτησεως ελληνικού πολιτιστικού τουρισμού συγκαταλέγεται και ό κατακερματισμός των άγορών, στις όποιες μετέχουν κυρίως Εύρωπαίοι μεσαίοι εισοδήματος και άνωτερης μορφώσεως ή εύποροι κάτοικοι μακρινών χωρών. Άπαιτούνται, έπομένως, εξειδικευμένοι και πρωτότυποι τρόποι προσεγγίσεως και προσελκύσεώς τους, στη βάση συστηματικής διερευνήσεως τής ζήτησεως.

Η πολιτική ανάπτυξεως του τουρισμού στην Ελλάδα σήμερα, μέσω του νέου αναπτυξιακού νόμου τής χώρας, δίδει προτεραιότητα στα κίνητρα έκσυγχρονισμού και ποιοτικής αναβαθμίσεως του ξενοδοχειακού δυναμικού, καθώς και δημιουργίας ειδικών τουριστικών υποδομών, εκπαιδευτικής ή άλλης φύσεως. Άλλά και οι νέες στρατηγικές του Υπουργείου Τουριστικής Άναπτύξεως δέν φαίνεται να έχουν τήν άπαιτούμενη επικεντρωμένη στόχευση, πράγμα που δέν έγγαται και τήν έπιτυχία του αναπροσανατολισμού τής προσφοράς του ελληνικού τουρισμού. Έτσι, όρθώς έπισημαίνεται στη μελέτη ότι ή επάνοδος του ελληνικού τουρισμού σε αναπτυξιακή τροχιά δέν μπορεί να πραγματοποιηθεί με τις παραδοσιακές διαδικασίες, δηλαδή μέσω τής ενισχύσεως του μαζικού τουρισμού. Για τή διασφάλιση βιώσιμης ανάπτυξεως άπαιτείται ή προώθηση νέων έναλλακτικών μορφών τουρισμού, που άπαραιτήτως θα έχουν ως κοινή βάση τήν πολιτιστική κληρονομιά.

SUMMARY

Cultural Heritage as a Growth Factor in the Greek Economy

Heritage is undoubtedly of immense societal value in terms of preserving and fruitfully capitalizing on the memories of the past. Interestingly, heritage may also act as an important factor of economic growth its appropriate exploitation in the context of cultural tourism. The present study aims to investigate this issue in the case of Greece. Although the country has rich heritage resources, Greece has not yet realized their economic potential.

The gradual strengthening of competition of the low cost Mediterranean countries in the tourism sector relies heavily on tourist product differentiation, which forms the base for an alternative approach to sustainable development. Best practices focus on high quality and value added tourism supply, sustained by vocational training, state-of-the-art infrastructures, improved transportation and accessibility, and culture-centre marketing. The case study on Pays Cathare in Aude, France, is a clear example of regional economic rejuvenation achieved thanks to cultural tourism.

Tourism in Greece is largely associated with the typical “sea and sun” mass product; this is of low added-value at least in per capita terms and cannot contribute to sustainable economic growth any further given the rising international competition from a multitude of cheaper countries. Hence the need to differentiate by transforming the profile of mass tourism and complementing the product portfolio with cultural activities and alternative forms of tourism, which are potentially more sustainable and profitable in the longer term.

Integrated quality development is a solution to the deficiencies of the domestic tourism product delivery. Similarly, vocational training and improvement of tourism infrastructure are essential to strengthen the profile of a country and attract high income tourists. The Greek experience is rather disappointing in this context, hence the need for active implementation of integrated quality management (IQM) policies. The successful adoption of IQM practices in European countries shows that it can yield interesting results. In the same spirit, valid measures are proposed to develop cultural tourism in Greece in a sustainable yet profitable manner. Abundance in heritage

resources in one thing; what really matters though is to offer vivid cultural tourism experiences which capture the essence of the Greek civilization and yield maximum tourism satisfaction without reverting to cheap commercial techniques.
